

МАКТАБ О'QUVCHILARINI KASB-HUNARGA YO'NALTIRISHDA AMALIYOTCHI PSIXOLOGNING ROLI

Abdusattorova Adiba Toxirjon qizi

Namangan viloyati To'raqo'rg'on tuman MMTBga

qarashli 31-sonli umumiy o'rta

ta'lim maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilarning kasb-hunar tanlash jarayonida psixologik yondashuvning ahamiyati yoritilgan. O'quvchilarning shaxsiy qiziqishlari, qobiliyatlari hamda individual xususiyatlarini inobatga olgan holda ularning kelajakdagi kasbiy yo'nalishini belgilashda samarali metodik yondashuvlar muhim o'rin tutadi. Maqolada psixologik maslahatlar berish, o'quvchilarda ijtimoiy-psixologik tayyorgarlikni shakllantirish, ularning ongli ravishda kasb tanlashlariga ko'maklashuvchi metodik tavsiyalar bayon etilgan. Shuningdek, amaliyotchi psixologlar va pedagoglarning hamkorlikdagi faoliyati orqali erishiladigan natijalar haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: o'quvchi, kasb tanlash, ta'lim-tarbiya, pedagog, amaliyotchi psixolog, psixologik maslahat, metodika

Kasbga yo'naltirish — bu shaxsning kelajakdagi kasbiy faoliyat sub'ekti sifatida shakllanishi, o'z imkoniyatlari va mehnat bozoridagi ehtiyojlarni uyg'unlashtira olishi jarayonidir. Ushbu jarayon davomida individ bozor iqtisodiyoti qonuniyatlariga moslashib, o'z ijtimoiy-psixologik va kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirib boradi. Kasbga yo'naltirishga zamonaviy yondashuv yoshlarning kasbni ongli, erkin va mustaqil ravishda tanlashiga ko'maklashuvchi ilmiy-amaliy tizim sifatida qarashni taqozo etadi. Bu tizim har bir shaxsning shaxsiy qiziqishlari, qobiliyatlari va individual imkoniyatlarini chuqur tahlil qilish bilan birga, xalq xo'jaligining real ehtiyojlari va

mehnat bozorining talablarini ham hisobga olgan holda tashkil etilishi lozim. Natijada, jamiyat uchun zarur bo'lgan malakali kadrlar tayyorlash, mehnat resurslarini samarali taqsimlash hamda bozor iqtisodiyoti sharoitida raqobatbardosh kasb egalarini shakllantirish imkoniyati yaratiladi.

Kasbga yo'naltirishning ahamiyati va pedagogik-psixologik jihatlari

Bugungi kunda umumiy o'rta ta'lim maktablarida yo'lga qo'yilayotgan kasbga yo'naltirish ishlari o'quvchilarning jamiyatda munosib o'rin egallashlari, o'z qiziqish va qobiliyatlariga mos kasb tanlashlariga muhim zamin yaratmoqda. Ayniqsa, hududiy ehtiyoj va imkoniyatlardan kelib chiqib, mintaqaviy kasblarni targ'ib qilish, bu borada o'quvchilarga batafsil ma'lumot berish, psixologik konsultatsiyalar o'tkazish o'z samarasini bermoqda. Kasbga yo'naltirish jarayonining muvaffaqiyatli tashkil etilishi ta'lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan psixologlar, sinf rahbarlari, pedagogik jamoaning hamkorligi va faol ishtirokini talab etadi. Bu jarayonda yoshlarga ta'lim-tarbiya berayotgan o'qituvchi, ustoz, murabbiy, psixolog va boshqa mutaxassislar nafaqat o'z sohasining bilimdoni, balki yuksak insoniy fazilatlarga ega, axloqiy komil shaxs bo'lishi lozim. Darhaqiqat, o'quvchilarning ilm-fanga, kasb-hunarga bo'lgan qiziqishining shakllanishi, ularning ixtisoslik tanlash va malakali mutaxassis bo'lib yetishishida o'qituvchining kasbiy mahorati, shaxsiy fazilatlari, mehnatsevarligi va fidoyiligi muhim rol o'ynaydi. Bunday omillar o'quvchilarni ijtimoiy-madaniy jihatdan kamol toptirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, pedagogning kasb madaniyati, uning o'z faoliyatiga mas'uliyat bilan yondashuvi, tarbiyaviy ishlarning samaradorligini oshiradi.

Zamonaviy jamiyatda pedagog kadrlarning kasbiy mahoratini oshirish, ularning kasb madaniyatini yuksaltirish hayotning o'zi tomonidan taqozo etilmoqda. Shu boisdan ta'lim muassasalarida muntazam ravishda o'qituvchilarning malakasini oshirish bo'yicha seminarlar, metodik kengashlar, ochiq darslar, suhbatlar tashkil etilishi muhim. O'qituvchi zamon talablariga mos ravishda o'z faoliyatini tahlil qila olishi, bilim va ko'nikmalarini baholashi, xatolar ustida ishlashi, o'zini tarbiyalash va

takomillashtirishga doimo intilishi kerak. Shu jihatdan qaraganda, ta'lim-tarbiya jarayoni nafaqat yosh avlod hayotida, balki har bir insonning shaxsiy rivojlanishida, jamiyat taraqqiyoti va ijtimoiy tizimning yuksalishida alohida ahamiyat kasb etadi. Tarbiya — axloq va madaniyatni yuksaltiruvchi asosiy vosita bo'lib, madaniyatsizlik esa jamiyatda turli salbiy oqibatlarga sabab bo'luvchi illatdir. Shu sababli har bir inson o'z hayoti davomida axloqiy jihatdan kamol topishi, shaxs sifatida yetuklashib borishi zarurdir.

Maktab o'quvchilarini kasb-hunar tanlashga yo'naltirishning asosiy maqsadi

Maktab o'quvchilariga kasb-hunar tanlashda ko'maklashishning bosh maqsadi — umumiy o'rta ta'lim muassasalarida kasbga yo'naltirish faoliyatini samarali tashkil etish, o'quvchilarda kasbiy bilim va ko'nikmalarni shakllantirish, ularning mehnat bozoridagi imkoniyatlarini to'g'ri baholay olishga yordam berish, shuningdek, ijtimoiy hayotdagi kasbiy muhitga moslashuvchanlik, jamoaviy ishlash, hamkorlikda faoliyat yuritish kabi zamonaviy kompetensiyalarni rivojlantirishdan iboratdir. Bugungi globallashuv va raqobat sharoitida har bir shaxs o'z kasbiy o'zligini anglash, kasblar olamida o'z o'rnini topish, jamiyatda munosib ijtimoiy mavqega erishishga intilmoqda. Shaxs uchun kasb tanlash jarayoni — bu faqatgina ish topish masalasi emas, balki hayotiy yo'lini belgilovchi muhim qaror hisoblanadi. Minglab kasblar orasidan to'g'ri tanlov qilish esa, shaxsning qiziqishlari, moyilligi, qobiliyati va ijtimoiy ehtiyojlar bilan uyg'unlashgan holda amalga oshirilishi zarur. Ayniqsa, o'quvchi-yoshlarni kasbga yo'naltirish — umumta'lim maktablarining tarbiyaviy ishlar tizimida muhim o'rin tutadi. Ta'kidlanishicha, agar inson o'z ixtiyoriga ko'ra, o'ziga mos va qiziqarli kasbni tanlasa, mehnat uning uchun nafaqat daromad manbai, balki ijodiy ilhom, o'zini namoyon etish vositasiga aylanadi. Bu esa nafaqat shaxsiy baxt va qoniqish hissini beradi, balki jamiyat taraqqiyotiga ham xizmat qiladi.

Psixologlarning fikricha, inson o'z istagi va qiziqishi asosida kasb tanlaganida, u o'z ishiga mas'uliyat bilan yondashadi, fidokorona mehnat qiladi, tashabbuskorlik

ko'rsatadi va professional faoliyatidan zavqlanadi. Shunday yondashuv orqali sog'lom ijtimoiy muhit shakllanadi, o'zini anglagan, kasbiy jihatdan barkamol avlod tarbiyalanadi.

Kasb tanlashda aqliy va irodaviy salohiyatni shakllantirishning o'rni

Maktabda tashkil etiladigan faol o'quv jarayoni har bir o'quvchining aqliy salohiyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu jarayon orqali o'quvchilarda tafakkur tiniqligi, mantiqiy fikrlash, mustaqil va original yondashuv, topqirlik, chuqur mulohaza yuritish, aqliy teranlik hamda o'z fikriga tanqidiy munosabat bildira olish qobiliyatlari shakllanadi. Ushbu jihatlar shaxsning kasb tanlashida ongli qaror qabul qilishi uchun mustahkam asos bo'lib xizmat qiladi. Bundan tashqari, o'quv faoliyati orqali irodaviy sifatlarni ham tarbiyalash zarur. Bular — dadillik, qat'iyat, intizom, o'ziga va o'z imkoniyatlariga ishonch, o'zini boshqara bilish, sabr-toqat, vazminlik kabi muhim fazilatlardir. Aynan ushbu sifatlar bir butun holda insonning mehnatga bo'lgan munosabati va kasbiy muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omillardan biridir. **Xulosa o'rnida** aytish mumkinki, kasb tanlash — inson hayotidagi eng muhim va mas'uliyatli qarorlardan biridir. Shaxs o'zini baxtli va to'laqonli his etishi uchun nafaqat mehribon insonlar qurshovida bo'lishi, balki o'ziga mos, qiziqarli va ma'naviy qoniqish bag'ishlaydigan kasb-hunarga ega bo'lishi ham muhimdir.

Ko'p hollarda o'quvchilar yillar davomida orzu qilgan kasb yo'nalishini tanlash arafasida, ya'ni oliy ta'lim muassasalariga hujjat topshirish vaqtida, o'zlariga savollar bera boshlaydilar: “Men ushbu kasbga loyiqmanmi?”, “Bilimim, salohiyatim yetarlimi?”. Ba'zilar esa o'z orzularidan voz kechib, jamiyatda dolzarb bo'lgan boshqa kasblarga qiziqib qoladilar va yo'nalishlarini o'zgartiradilar. Eng asosiysi, yoshlar kasb tanlash — hayotda o'z yo'lini topish, ijtimoiy jihatdan shakllanish, baxtli yashashning ajralmas qismi ekanini anglab yetishlari lozim. Kasbni tanlashda atrofdagilarning fikriga emas, balki o'z ichki qiziqishi, moyilligi va imkoniyatlariga asoslangan holda harakat qilish eng to'g'ri yondashuvdir.

Хулоса

Касб танлаш – shaxs hayotidagi eng muhim va mas’uliyatli qarorlardan biri bo‘lib, bu jarayonga bir tomonlama, faqat tashqi omillar yoki shaxsiy qiziqishlar asosida yondashish ko‘plab muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. O‘quvchining faqatgina kasbning jozibador jihatlariga yoki o‘ziga oson bo‘lgan fanga nisbatan qiziqishi yetarli emas. Kasb tanlash jarayonida shaxsning qobiliyatlari, sog‘lig‘i, psixofiziologik holati, mehnat bozorining ehtiyojlari, ijtimoiy-psixologik omillar va kasbning talablarini har tomonlama inobatga olgan holda kompleks yondashuv zarur. Ko‘plab o‘quvchilar o‘zlari yoqtirgan fan asosida kasb tanlashga urinadilar, biroq har qanday kasbiy tayyorgarlik – bu keng qamrovli ta’lim jarayoni bo‘lib, u faqat bitta fan doirasida emas, balki turli soha va fanlarning uzviy uyg‘unligida shakllanadi. Shu bois, o‘quvchilarni kasbiy ta’limning mazmuni, bosqichlari va me’yoriy talablaridan xabardor qilish ularning ongli va to‘g‘ri tanlov qilishlariga zamin yaratadi. Umuman olganda, yoshlarni to‘g‘ri kasb tanlashga yo‘naltirish – ularning nafaqat mehnat faoliyatida, balki shaxsiy hayotida ham baxtli va muvaffaqiyatli bo‘lishlarining muhim omilidir. Bu borada maktab psixologlari, pedagogik jamoa, ota-onalar va mutaxassislar o‘zaro hamkorlikda harakat qilishi lozim.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Boltaboyev S.A. va boshqalar. *Касб танлашга yo‘llash: Ma’ruzalar matni*. Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU, 2003.
2. Musilmanov N.A., Mullaxmedov R.G. *Касб танлашга yo‘llash*. Toshkent, 2007.
3. O‘zbekiston Respublikasi. *O‘quvchi yoshlarni kasb-hunarga yo‘naltirish tizimini rivojlantirish konsepsiyasi*. Toshkent: O‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish va psixologik-pedagogik Respublika tashxis markazi, 2010.
4. Raxmonqulova Z.N. *Psixologiya asoslari*. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi, 2015.

5. Saidov M.H. *Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat*. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2018.